

MÚZEUMI ÁLLOMÁNYVÉDELMI PROGRAM

2007

CÉLOK ÉS EREDMÉNYEK, 2003–2006

Múzeumi
Állományvédelmi
Program

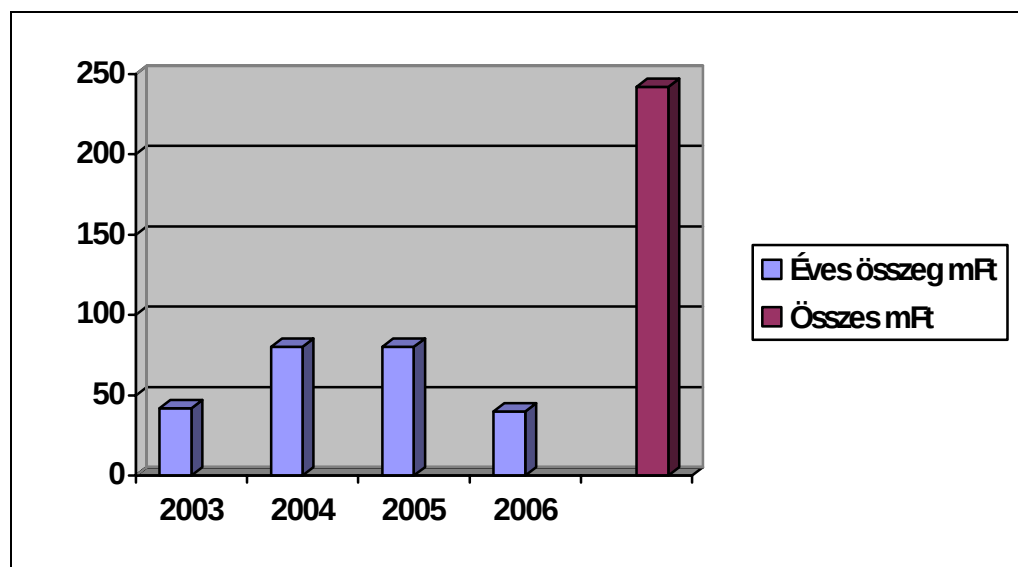
Múzeumi állományvédelmi program

CÉLOK ÉS EREDMÉNYEK, 2003–2006

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium 2003 tavaszán megfogalmazott közép-távú múzeumi modernizációs terve, *A megújulás kényszere* kiemelten kezelte a műtárgyállomány védelmének kérdését. Ennek előkészítéseként a minisztérium 2002 végén Nemzeti Állományvédelmi Akcióbizottságot hívott életre, amely feladatuként „Múzeumi Állományvédelmi Program” címen stratégiai tervet dolgozott ki a műtárgyak elhelyezési körülményeinek optimalizálására. A program meghatározta a magyarországi múzeumi műtárgyállomány egészének védelméhez szükséges tennivalókat, és hangsúlyozta, hogy a cél elérésének feltétele a költségvetési források jelentős mértékű bővítését. A tervet a minisztérium a finanszírozás módjára tett javaslat ki-vételével elfogadta, megvalósításához 2003-ra 42 millió forintot biztosított, szakmai irányítását az akcióbizottságból Múzeumi Állományvédelmi Bizottsággá alakult tes-tületre bízta.¹ Az országos program koordinációs központja a Néprajzi Múzeumban kezdte meg működését. Az állományvédelmi program az előkészítő évet követően 2004 áprilisától az év elején megindított Alfa program részévé vált, és hivatalosan a *Muzeális örökségünk jövőjéért – állományvédelmi alprogram* néven futott tovább. A program elfogadásakor a tárca – a bizottság szakmai javaslatát figyelembe véve – év-ről évre emelkedő összeg biztosítását vette tervbe. Erre kezdetben mód nyílt, így a második évben, 2004-ben 80 millió forintra emelkedett a keretösszeg. A következő évben az összeg nem bővült, a negyedikben a múzeumokat is elérő általános gazda-sági megszorítások miatt visszaesett 40 millió forintra (*1. ábra*). A minisztérium ugyanakkor az állományvédelmi program költségeit más keretből kiegészítette, illetve a preventív műtárgyvédelmet beillesztette az Alfa program részeként készült/készülő

¹ A Bizottság tagjai: Fejős Zoltán (Néprajzi Múzeum), a bizottság elnöke; Balázs György (Néprajzi Múzeum), Bakayné Perjés Judit (Budapesti Történeti Múzeum), Földessy Péter (Magyar Nemzeti Múzeum), Járó Márta (Magyar Nemzeti Múzeum); minisztériumi koordinátor Holport Ágnes.

kiállítások megvalósulásának feltételei közé. A tárca így összességében *2003 és 2006 között közel 300 millió forintot* fordított a magyarországi múzeumok állományvédelmi feladataira.

1. ÁBRA. A MÚZEUMI ÁLLOMÁNYVÉDELMI PROGRAM FORRÁSAI, 2003–2006

Az akcióbizottság az átfogó, országos műtárgyvédelmi stratégiai tervet az akkori helyzet ismeretére kívánta alapozni, ezért 2003 tavaszán kérdőíves állapotfelmérést kezdeményezett az országos múzeumok és a megyei múzeumi szervezetekhez tartozó intézmények *állományvédelmi helyzetéről*. A restaurátor szakfelügyelet segítségével kérdőíveket juttatott el minden országos és megyei múzeum számára, hogy felmérje a gyűjtemények, a műtárgyak elhelyezésének fizikai körülményeit, a raktárak és a kiállítóhelyek állapotát. A beérkező adatok előzetes feldolgozása alapozta meg a bizottság stratégiai tervét.

A felmérésből rendkívül kedvezőtlen kép rajzolódott ki. Kiderült, hogy a magyarországi múzeumokban őrzött mintegy harmincmilliós műtárgyállomány (ebből tizenhárom millióra tehető az egyedileg leltározott műtárgyak száma) állapota egyenetlen, esetenként *aggasztó, a műtárgyak nagyobb hányada egyre romló körülmények között* található. A kedvezőtlen helyzet okai sokrétűek:

- A múzeumi gyűjtemények zöme nem műtárgyak megőrzésére épített, nem ilyen célra kialakított épületekben, illetve raktárakban található, a tárolás körülményei rosszak, sok helyütt vagyonvédelmük sem megoldott.
- A múzeumi hálózat az intézmények és gyűjtemények tulajdoni viszonyai, fenntartása, finanszírozása szempontjából széttagolt, így az egységes működtetés nehézségekbe ütközik. Ennek következményeként a műtárgyak védelmének színvonala és felelőssége egyenetlen.
- Elégtelenek az intézmények költségvetésében a források a műtárgyvédelem sokrétű, a mai nemzetközi követelményeknek megfelelő ellátására.
- A műtárgyvédelem megítélését illetően szemléleti korlátok tapasztalhatók, ami – más–más szempontból, de – megnyilvánul a fenntartó, az intézmények és az egyes múzeumi munkaköröket betöltő szakemberek részéről egyaránt.
- Hiányoznak a naprakész információk és szakismeretek a mai műtárgyvédelmi követelményekkel, a nemzetközi normákkal és a megelőzés, a védelem lehetőségeivel kapcsolatban.
- A látványos eredményekre törekvő – kiállításcentrikus – szemlélet miatt a fenntartók, és sokszor a szakma is az egyedi tárgyrestaurálásokat részesíti előnyben, a megfelelő műtárgykörnyezet – raktárakban és kiállítótermekben való – kialakítását és fenntartását szorgalmazó megelőző műtárgyvédelemre kevés figyelmet fordítanak.

STRATÉGIA

A magyarországi múzeumok által őrzött *műtárgyállomány egészének megfelelő védelmét csak átfogó, jól megtervezett, lépésenként felépített és szakmailag koordinált, hosszú távra biztosított program segítségével lehet biztosítani*. Ez egyrészt jelentékeny anyagi források bevonását feltételezi, másrészt biztosítja a felhasználható pénzeszközök hatékony, kiegyensúlyozott felhasználását. Az akcióbizottság által a helyzet orvoslására kidolgozott középtávú, 2003–2006 közötti időszakra vonatkozó stratégiai terv 15 tevékenységi területet határozott meg, s kitért a finanszírozás kérdésére.² A meghatározott lépések s azok indokai röviden a következők:

² Részletesen, éves ütemezés szerint lásd Balázs György – Fejős Zoltán: A múzeumi állományvédelem eredményei 2003–2005 között. *Múzeumi Közlemények*, 2005. 2. sz.

1., 2. és 3. Műtárgyvédelmi állapotfelmérés, adatbázis és monitoring

A múzeumi műtárgyak egészének védelme feltételezi a reális viszonyok megismerését. A program kiindulópontját jelentő, a 2003 tavaszán megkezdett kérdőíves *állományvédelmi* felmérés az országos múzeumokra és a megyei múzeumi szervezetekhez tartozó intézményekre terjedt ki. A program célul tűzte ki a felmérés teljessé tételét, befejezését, valamint kiterjesztését a másmilyen fenntartású intézmények műtárgyállományának megismerésére is. Ezután következhet a speciális anyag-, illetve műtárgycsoportok (fotográfia, embertani anyag stb.) helyzetének felmérése. A számítógépes adatbázisban rögzített felmérési adatok megalapozzák a műtárgyvédelmi program keretében biztosított, a műtárgyak és gyűjtemények helyzetét javító konkrét támogatások főbb irányait. Az *adatbázis* egyben alkalmas arra, hogy a változásokat nyomon lehessen követni. A *műtárgyvédelmi monitoring* ideális esetben az ötévente megismételt adatfelvétellel biztosítható.

4. Mérőműszer-program

A mintafelmérés alapján a *raktárak 96 százalékában nem volt hőmérő, több mint 80 százalékukban nem volt páramérő*, ahol pedig volt, csak mintegy 30 százalékuk volt működőképes. Ebből adódik, hogy először is mérőműszerekkel kell ellátni az intézményeket; elsőként az országos és a megyei múzeumokat, múzeumi szervezeteket, majd az önkormányzati, egyházi fenntartású múzeumokat is.

5. Épületbiztonsági program

A múzeumi kiállítások, raktárak nyílászáróinak egynegyedét védi rács, csak az épületek mintegy fele rendelkezik riasztórendszerrel, egytizedük egyéb védelemben részesül. Semmiféle védelem nincs az intézmények tizenhét százalékában. Biztonsági őrség csak az intézmények három százalékában van. Ilyen körülmények között a műtárgyak védelmének minimális követelménye a fizikai védelem megteremtése, főként a behatolás elleni védelmi rendszerek kiépítése.

6. és 7. Csomagoló-, tároló- és védőanyagok, valamint a raktári tárolóeszközök programja

A raktárak 64 százaléka zsúfolt, közel 70 százalékukban van a földön, illetve a falnak támasztva tárgy. A tárgyak közel 60 százaléka szabadon áll, nincs szekrényben, vagy nincs letakarva. Ilyen s más hasonló adatok mind arra utalnak, hogy addig is, amíg a műtárgyak nem helyezhetők megfelelő körülmények közé, adott helyükön kell csomagolással, takarással fokozott védelmet biztosítani számukra. A csomagolóanyagok nagy része (pl. dobozok, ládák) az új helyiségbe való költözésnél, valamint a végleges elhelyezésnél is felhasználható.

A program második fázisában azokban a raktárakban, amelyeket az egyes múzeumok hosszú távon, véglegesen is raktárként kívánnak működtetni, meg kell indítani a bútorzat korszerűsítését, cseréjét.

8. és 9. Múzeumépületek és külső raktárak szigetelése, klímája

Az előzetes felmérések alapján a múzeumépületekben a *kiállítások 25 százalékának, a raktárak 72 százalékának falazata nedves* (vagy nedvességre utaló nyomok mutatkoznak, sókivirágzás, vakolatpergés). A kiállítások 45 százalékában, a raktárak 96 százalékában nem megoldott a nyílászárók szigetelése. Ilyen körülmények között a klimatikus viszonyok igen szélsőségesek: a hőmérséklet és a relatív légnedvesség nagymértékben eltér a műtárgyak megóvásához elengedhetetlen, optimális értékektől. Igen nagyok az ingadozások, amelyek tovább növelik a károsodás mértékét. A vizsgált raktárak közel 70 százalékában egyáltalán nincs fűtés, van olyan, amelyben télen mínusz 7°C–ot mértek, s olyan, ahol nyáron +41°C–ot. Központilag klimatizált, vagyis hőmérséklet és relatív légnedvesség stabilizálására alkalmas központi berendezéssel ellátott raktár a mintaanyagul szolgáló múzeumok egyikében sincs, ventilátoros szellőztetés hét százalékukban, helyi párásítás/száritás tizenegy százalékukban oldható meg. Általános tapasztalat, hogy az épületek állaga, a rossz fal- és nyílászáró-szigetelés nem teszi lehetővé a kiállítótermekben és raktárhelyiségekben a megfelelő klimatikus viszonyok biztosítását.

A kedvezőtlen helyzetet jól megválasztott és szakszerűen telepített készülékekkel (párásító-, szárítógépek) lehet orvosolni, valamint a helyiségek megfelelő szigetelésével.

10. Modulrendszerű műtárgytároló blokkok programja

A magyarországi múzeumok műtárgytárolási gondokkal küzdenek: a meglévő raktár-helyiségek zsúfoltak, *nem felelnek meg a tárgyak fizikai védelme feltételrendszerének* (fény-, por-, hőmérsékleti ingadozások stb. elleni védelem). Többségük régi, műemlék- vagy műemlék jellegű épületben található. A probléma egy lehetséges megoldása olyan **modulrendszerű műtárgytároló blokkok** kialakítása padlástérben, pincében, illetve osztatlan terű raktárhelyiségekben, amelyekkel műtárgyak számára kedvező tároló egységeket lehet elkülöníteni. Kísérletként és mintaként szolgál egy a Néprajzi Múzeumban 2002-re elkészült padlástéri műtárgytároló blokk, amely továbbiak tervezéséhez és megépítéséhez jelent kiinduló pontot.

11. Állandó kiállítások műtárgyvédelmi felülvizsgálata és felújítása

A program indulásakor a kiállítótermek és a kiállított műtárgyak műtárgyvédelmi helyzete aggasztó képet mutatott. A vizsgált kiállítótermek közel 3 500 négyzetméter ablakfelülettel rendelkeznek, az ablakok közel 40 százaléka erősen vagy közepesen erősen *légszennyezett utcára* nyílik. *Az ablakok közel felének nincs szigetelése.* A kiállítási tárlók kb. fele rosszul záródik, és nem megfelelő anyagból készült. A kiállított műtárgyak legalább felét potenciálisan veszélyeztetik a légszennyezők. A kiállítótermek ablakfelületének kb. egyharmadán keresztül *a természetes fény akadálytalanul jut a belső térbe*, UV-szűrő fólia mindössze három százaléknyi üvegfelületet véd. A tárlókban elhelyezett, természetes fénnel (is) megvilágított *tárgyak 95 százaléka kap UV-sugárzást.* Ezek a kiállításokra vonatkozó általános adatok, érvényességük az állandó kiállítások szempontjából súlyos, hiszen a felmérés tanúsága szerint átlag életkoruk tizenhét év, nyolcvan százalékukat megnyitásuk óta nem újították fel.

12. Képzés 1: Megelőző műtárgyvédelem

A preventív konzerválás szemlélete és a szükséges szakismeretek, munkaszervezeti követelményei a magyarországi múzeumok gyakorlatába még kevésbé épültek be. A restaurátorképzésben oktatják a megelőző műtárgyvédelem alapjait, de itt is indokolt

annak kibővítése, valamint a korábban végzetek ilyen irányú továbbképzése. *Semmilyen műtárgyvédelmi oktatásban nem vesznek részt a muzeológusok*, ami megerősíti azt a tarthatatlan felfogásmódot, hogy a műtárgyvédelem csak a restaurátorok feladata – s ez egyben azonos az aktív restaurálási tevékenységgel.

13. Képzés 2: A kiállításrendezés és -őrzés műtárgyvédelmi alapelvei

Általános gyakorlat, hogy *a kiállítások rendezésekor nem biztosított a megfelelő műtárgyvédelem*, noha ezen a téren jelentősek a különbségek az egyes múzeumok között. Ugyancsak gondot jelent a kiállításokat felügyelő, őrző teremőrök, fegyveres biztonsági őrök műtárgyvédelmi alapismereteinek a hiánya.

14. Tájékoztatási és információs bázis létrehozása, műtárgyvédelmi honlap üzemeltetése

A múzeumokban lévő műtárgyvédelmi szakemberek szakmai munkáját nagymértékben elősegíti a kollektív ismeret- és tapasztalatcsere. Ennek leghatékonyabb mai eszköze a *web*, az interneten keresztül elérhető közös információs felület. Egy jól működő műtárgyvédelmi *honlap* éppúgy segíti a mindennapi munkát, mint ahogy szervezője lehet a műtárgyvédelemmel foglalkozó szakembereknek.

15. Központi raktárbázis építése

A főváros területén működő országos múzeumok mindegyike raktári helyhiánnyal küzd. A múzeumi rekonstrukciós program várhatóan enyhít az ilyen jellegű gondokon is, azonban ez nem terjed ki minden múzeumra, továbbá nem minden, a rekonstrukcióban érintett intézmény számára oldódnak meg a helyszűke gondjai. Jelenleg szinte mindegyik múzeum kénytelen külső raktárhelyiségeket igénybe venni. A törökbálinti raktárbázison műtárgyvédelmi szempontból mostoha körülmények között tárolja az anyag egy részét a Néprajzi Múzeum, az Iparművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum; ez utóbbinak másutt is vannak külső raktárai. A Budapesti Történeti Múzeum műtárgyainak egy része több külső helyszínen található. A hasonló gondokat külföldön, így például Finnországban, Dániában, Hollandiában, stb. több múzeum által közösen használt korszerű raktárak építésével oldották meg.

Finanszírozás

A műtárgyvédelmi és –biztonsági feladatok ellátása a magyarországi múzeumokban nem egységes. Egyrészt mellett működnek különböző fenntartású múzeumok megfelelő műtárgyvédelmi normák, alapkövetelmények teljesítése nélkül, kiszolgáltatva azokat fenntartóiknak, illetve a fenntartók anyagi lehetőségeinek. Szakmai normatívák, egységes alapelvek nélkül nem kerülhet egységes elbírálás alá egy műtárgy egy országos, illetve egy városi múzeumban, nem beszélve a helytörténeti gyűjteményekben, tájházakban lévő gyakran igen értékes anyagról. Ma a gyűjteményekben lévő műtárgyak sorsa a tulajdonos szemléletétől függ. A múzeumi állományvédelmi program fő célja a *műtárgyak, dokumentumok egységes kezelése*, amihez központilag *jelentős anyagi segítséget kell nyújtani*, megfelelő szakmai kontroll mellett. A műtárgyak megóvása a múzeumok pénzügyi forrásainak bővítését igényli, különösen akkor, ha a múzeum arra törekszik, hogy a károsodást minden tevékenységi területén – raktározás, feldolgozás, kiállítás – a megelőzés komplex módszerével küszöbölje ki. Kíváncsú az állományvédelemre fordítható *összegek folyamatos bővítése, az állami források kiegészítése*.

EREDMÉNYEK

A múzeumi állományvédelmi program a stratégiai tervet több szinten valósította meg. A tájékoztatás, a képzés, továbbképzés fórumai, eseményei a gyakorlati célok teljesítése mellett a szemléletváltást szolgálták. A műtárgyállománnyal kapcsolatos adat-szolgáltatások, illetve az adatok feldolgozása, értékelése jelentősen bővítette a gyűjtemények állapotával kapcsolatos ismereteket mind a múzeumok munkatársai, mind a program bonyolítói számára. Ezek az ismeretek elengedhetetlenek a komplex műtárgyvédalom intézményi munkájának megszervezéséhez és eredményes végzéséhez, ugyanakkor megalapozták a műtárgykörnyezet javítását szolgáló optimális műtárgyvédelmi eszközök, felszerelések beszerzését, amit a program támogatásai tettek lehetővé. Összegét tekintve a beszerzések, fejlesztések (1. táblázat, 2. ábra) jóval meghaladják a képzés, a tájékoztatás, a kommunikáció költségeit, ám ez utóbbiak jelentőségét nem ez, hanem a múzeumi műtárgyállománnyal kapcsolatos általános szemléletváltás megindulása–terjedése fejezi ki. A vidéki múzeumok kiállításainak az Alfa program keretében megvalósított korszerűsítése együtt járt a kiállítások műtárgyvédelmi megújításával, a műtárgykörnyezet jelentékeny javításával. Ez az álló-

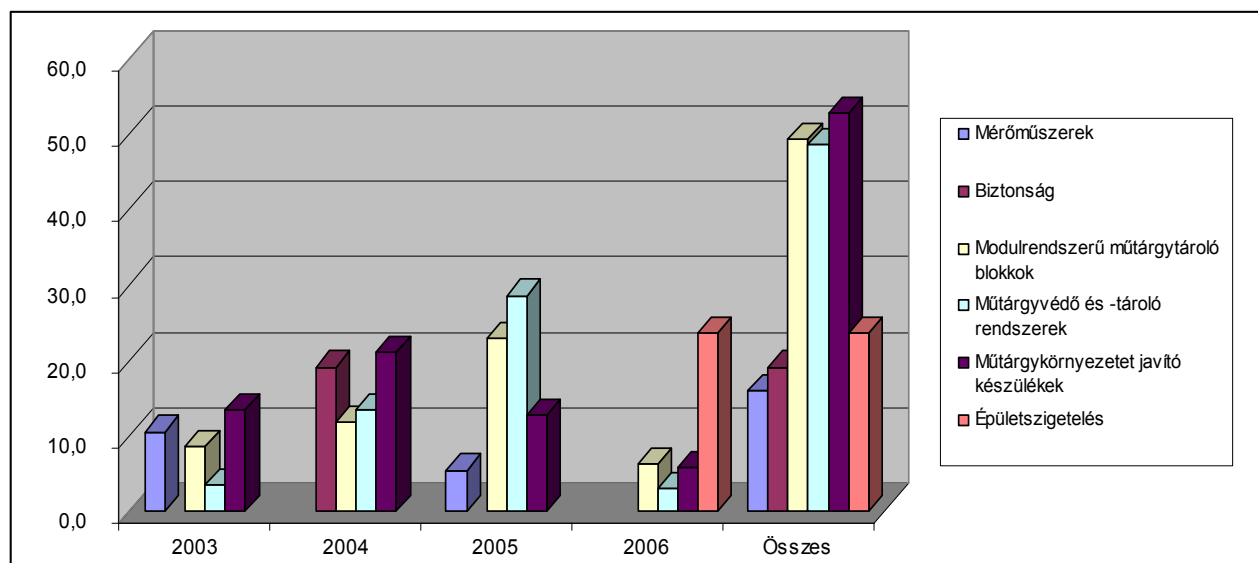
mányvédelmi program járulékos eredménye. Az állandó kiállítások felülvizsgálatát a stratégiai terv 11. pontja körvonalazta, a rendkívül kedvezőtlen helyzetet más minisztériumi forrásnak köszönhetően sikerült orvosolni több mint ötven esetben.

1. Támogatások, fejlesztések

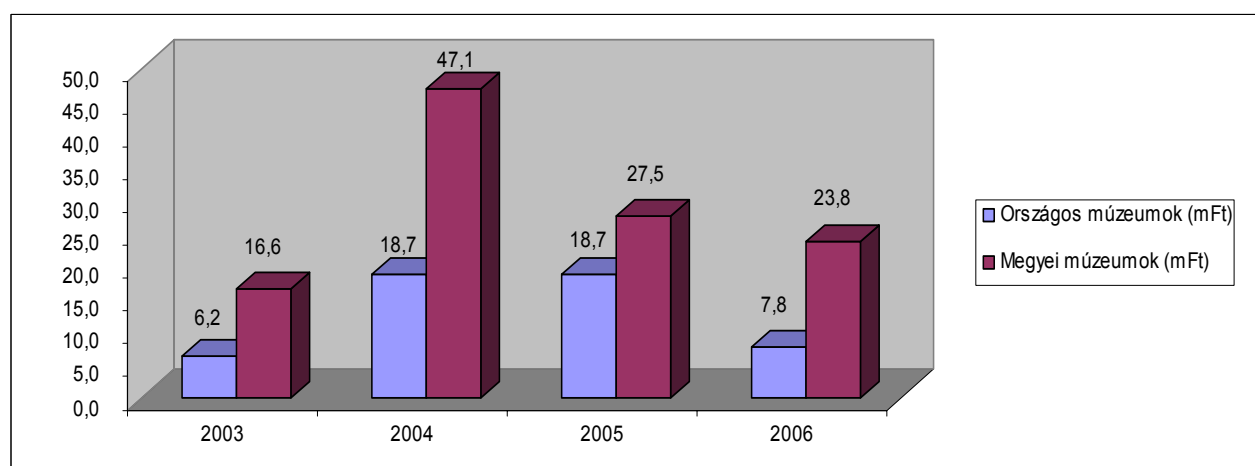
Az állományvédelmi programban biztosított eszközök, beruházások és fejlesztések – a mérőműszereket kivéve – évente meghirdetett igényfelmérés nyomán jutottak az intézményekhez. Esetenként a műtárgyvédelmi szakfelügyelet értesítette az állományvédelmi bizottságot sürgősen megoldandó problémákról, és előfordult, hogy egy-egy intézmény közvetlenül kért támogatást. Az országos és megyei múzeumok mellett a települési önkormányzati fenntartású, illetve az egyházi és szakmúzeumok is részesei lettek a programnak. A támogatások adatszolgáltatási kötelezettséggel jártak együtt. A közvetlenül intézményeknek juttatott támogatások aránya az országos és a megyei múzeumi szervezetek között 31–69 százalék; a több mint 166 millió forint ilyen jellegű összes támogatásból 51,4 millió jutott az előbbi, 115 az utóbbi intézményi körbe (3. és 4. ábra). A műtárgyvédelmi nagyobb fejlesztések összege a vállalt önrésszel bővült. Így 2004-ben a megyei önkormányzatok mintegy tíz millió forintot, az országos múzeumok hármát tettek hozzá az összesen elnyert 47, illetve a 18,7 millió forinthez. Ebben az évben több mint félmillió (515 ezer) műtárgy tárolásának fizikai körülményei javultak, illetve megoldódtak a tárolás problémái. A támogatás révén ekkor mintegy 500 m² új raktárterület készült el.

Év	Mérőműszerek	Biztonság	Modulrendszerű műtárgytároló blokkok	Műtárgyvédő és -tároló rendszerek	Műtárgykörnyezet javító készülékek	Épületszigetelés	Összes mFt
2003	10,5	–	8,5	3,5	13,4	–	35,9
2004		19,1	11,8	13,5	21	–	65,4
2005	5,4	–	22,9	28,6	12,7	–	69,6
2006	–	–	6,2	3	5,8	23,7	38,7
Összes	15,9	19,1	49,4	48,6	52,9	23,7	209,6

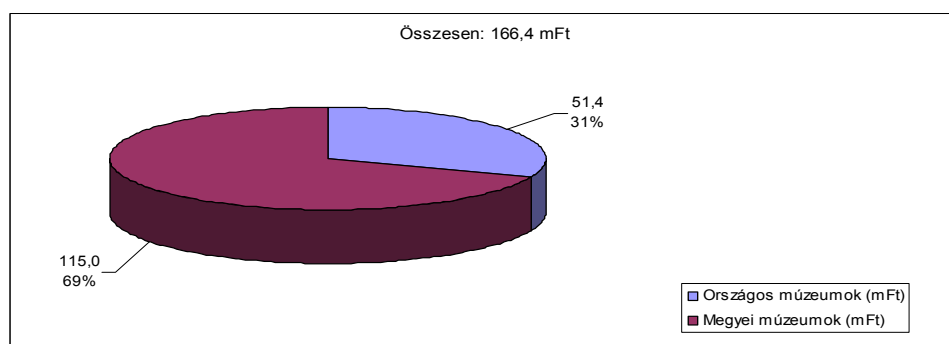
1. TÁBLÁZAT. A MÚZEUMOKNAK JUTTATOTT TÁMOGATÁSOK MEGOSZLÁSA TÉMÁNKÉNT, ÉVES BONTÁSBAN

2. ÁBRA. A TÁMOGATÁSOK TERÜLETEI

3. ÁBRA. AZ INTÉZMÉNYEKNEK KÖZVETLENÜL JUTATOTT TÁMOGATÁSOK ÉVENKÉNTI ÖSSZEGE ÉS ARÁNYA AZ ORSZÁGOS ÉS A MEGYEI MÚZEUMI SZERVEZETEK SZERINT

4. ÁBRA. AZ INTÉZMÉNYEKNEK KÖZVETLENÜL JUTATOTT ÖSSZES TÁMOGATÁS ÖSSZEGE ÉS ARÁNYA AZ ORSZÁGOS ÉS A MEGYEI MÚZEUMI SZERVEZETEK SZERINT

1. 1. Mérőműszerek

A mérőműszerprogram maradéktalanul megvalósult, aminek összköltsége közel 16 millió forintot tesz ki. Első lépésben az országos és a megyei múzeumok, a települési önkormányzati fenntartású, egyházi és alapítványi múzeumok kaptak egy-egy univerzális, a műtárgyvédelem szempontjából legfontosabb környezeti paramétereket (hőmérséklet, relatív páratartalom, ultraibolya sugárzás és fény) mérő és kalibrálható digitális műszert, ami számítógépes adatrögzítésre is alkalmas. A megyei múzeumi szervezetek tagmúzeumai összesen kétszáz hagyományos mérőműszert (termo-higrométer) kaptak. Az utóbbiból második lépésben további negyven darab, a digitális változatból húsz, az adatgyűjtős légnedvesség-mérőből újabb negyven darab jutott különböző múzeumokhoz. Ezek nagy segítséget jelentenek az optimális műtárgykörnyezet kialakításához, biztosításához és fenntartásához. Ma már a múzeumok többségében a raktárak, kiállítóterek klimatikus viszonyait rendszeresen mérik és értékelik.

1. 2. Műtárgyvédelmi tárolórendszerek és –anyagok beszerzése

A raktári berendezések bővítése, korszerűsítése, műtárgybarát csomagoló- és védőanyagok beszerzéséhez nyújtott több mint 48 milliós támogatás harminc muzeális intézmény esetében javította a műtárgyak védelmi körülményeit. Minthogy a támogatási kérelmek jelentős része ebben a témakörben fogalmazódott meg, feltételezhető, hogy az intézmények még a műtárgytároláshoz szükséges megfelelő eszközökkel sem rendelkeznek elegendő mértékben. A védőanyagok központi beszerzését és igény szerinti szétosztását pénzügytechnikai és infrastrukturális gondok akadályozták, de a programidőszak végén kísérletileg erre is sor került.

1. 3. A műtárgykörnyezetet javító berendezések

A folyamatos mérések mellett megnyílt annak lehetősége, hogy pontosan meg lehessen határozni a megfelelő klimatikus viszonyok eléréséhez szükséges berendezéseket. A múzeumok elsősorban szárító, illetve légnedvesítő gépeket kaptak, de több esetben klímaberendezések vásárlására is sor került. Összességében több mint 50 intézményben javultak a raktárak, kiállítások klímaviszonyai. Intervenciós célra, „gyorssegély” gyanánt kölcsönözhető gépek is rendelkezésre állnak – kilenc mobil légtisztító-légnedvesítő, négy levegőszárító –, melyek egyúttal a források még gaz-

daságosabb kihasználását is lehetővé teszik. A készülékek költsége meghaladja az 52 millió forintot.

1. 4. Műtárgytároló helyiségek, modulrendszerű műtárgytároló blokkok kialakítása

A stratégia tervben javasolt modulrendszerű műtárgytároló blokkok kialakítása kibővült raktárhelyiségek körülményeit javító beruházások támogatásával. Beigazolódott, hogy a könnyűszerkezetes, pormentes „modulok” kialakítása megfelelő módszer a műtárgytárolásra alkalmatlan terek és helyiségek ilyen célú felhasználására. A blokkon, a lehatárolt helyiségen belül biztosítható a hőmérséklet- és páratartalom szabályozása, a megfelelő tűzvédelem és a tárolás rendkívül helytakarékos, s mindenekelőtt költséghatékony módja. Hat új tároló blokk készült el, alkalmazkodva a helyi feltételekhez. A Néprajzi Múzeumban megépült egységet a továbbképzések során és egyéb módon is több tucat szakember tekintette meg, és egyre több múzeum érdeklődik iránta, korlátot csak a rendelkezésére álló keret nagysága szab. Ez a program egyik legeredményesebb fejlesztési területe, amely közel 50 millió forintos támogatásban részesült.

1. 5. Kiállítások, raktárak biztonságvédelmének javítása

A program keretében tíz intézmény biztonsági feltételei javultak. Tűz- és biztonságvédelmi riasztókat szereltek fel, egy esetben egy komolyabb térfigyelő rendszer épült ki, másutt a raktárak fizikai védelmét javító védőeszközöket telepítettek, mindösszesen 19 millió forintot meghaladó értékben. Az első évben beérkezett támogatási kérelmek nagy mennyisége, a kért összegek nagysága miatt *e témakör támogatása* a rendelkezésre álló pénzügyi keretek mellett *reménytelennek bizonyult*, így erről a fejlesztési területről a későbbiekben le kellett mondani.

1. 6. Épületszigetelés

A raktárak szigetelési problémáinak megoldása a programidőszak utolsó évében került előtérbe. Az eredmények egyelőre szerények, az épületszigetelésre fordítandó összegek jóval nagyobbak annál, mint amire az eddigi források elegendők lettek volna. Eddig három intézménynél sikerült megoldást találni, aminek költségei meghaladják a 23 millió forintot. A többi támogatott területhez képest itt komolyabb műszaki felmérésekre, szakértői közreműködésre is szükség van.

2. Műtárgyvédelmi felelősök, információcsere, kommunikáció

Az állományvédelmi program szorgalmazta *állományvédelmi felelősök* kinevezését az intézményekben. Ma már a múzeumok többségében tevékenykedik ilyen szakember, aki rendszeresen részt vesz az országos *továbbképzéseken*, s maga is tart képzéseket a környezetében működő a műtárgyakkal dolgozó munkatársak (gyűjteménykezelők, műtárgyvédelmi asszisztensek, teremőrök, kiállításrendezők, szállítók stb.) számára, illetve tanácsadással segíti munkájukat. A program minőségi változást hozott a komplex gyűjteménykezelés, a megelőző műtárgyvédelem magyarországi meghonosításában és szakmai színvonalának emelésében. Előmozdította az ehhez szükséges ismeretek terjedését, és fórumot, lehetőségeket teremtett a szakemberek közötti információcserére. Az állományvédelmi bizottság tagjai tevékeny szerepet vállaltak a tájékoztatás, a képzés, a tanácsadás, a szakvélemények kialakítása terén. A megelőző műtárgyvédelmi oktatás, képzés megszervezésével, szakanyagok elkészítésével és közreadásával minőségileg javult a műtárgyakkal, dokumentumokkal foglalkozó múzeumi szakemberek munkája. A program szélesebb körű megismertetése a műtárgyakkal kapcsolatos állami és önkormányzati felelősség tudatosítását szolgálta. Figyelemfelhívó céllal – mint például a 2004. évi Múzeumi Majálison – tartott tájékoztatók a látogatók szélesebb rétegeinek figyelmét kívánták felhívni a kulturális örökség, a műtárgyak múzeumi védelmének problémáira.

2. 1. Képzés, továbbképzés

Az állományvédelmi bizottság évente szervezett a mérőműszerek használatára, az adatok gyűjtésének, szolgáltatásának fontosságára szolgáló ingyenes továbbképzéseket a műtárgyvédelmi felelősök számára. A képzéseken résztvevők fontos feladata lett, hogy tudásukat adják tovább munkatársaiknak. Ezek a képzési alkalmak egyre inkább műtárgyvédelmi fórummá váltak, ahol a résztvevők egy-egy megvalósult program eredményeiről, tapasztalatairól számoltak be. Felmerült, hogy az ilyen továbbképzés kibővítve, rendszeres meghirdetéssel a múzeumi alkalmazottak kötelező továbbképzési lehetőségeit bővíthetné, amihez a szükséges akkreditáció a program folytatását jelentő második ciklusban szerezhető meg. A megyei múzeumok műtárgyvédelmi felelősei egyben regionális hálózatot alkotnak, ami elérhető közelségbe hozza múzeumok munkatársai számára a tanácsadás és a szükséges információk helyi megszerzésének lehetőségét.

2. 2. Szakanyagok készítése, publikálása

A program tájékoztató füzet sorozat indított a megelőző műtárgyvédelem területeinek, tudnivalóinak megismertetése, s a szükséges információk biztosítása érdekében. A sorozatban eddig négy kiadvány jelent meg összesen 2,7 millió forint költség ráfordításával.

- Járó Márta: *A legfontosabb műtárgykörnyezeti paraméterek mérése*. Budapest, 2003; 2005. (Múzeumi állományvédelmi füzetek, 1.) – [500+500 pld.]
- Bakayné Perjés Judit: *Raktározás, tárolóeszközök és csomagolóanyagok*. Budapest, 2003. (Múzeumi állományvédelmi füzetek, 2.) – [500+500 pld.]
- Járó Márta: *Megelőző műtárgyvédelem a kiállításon*. Budapest, 2005. (Múzeumi állományvédelmi füzetek, 3.) – [1000 pld.]
- Vásárhelyi Tamás: *Múzeumi kártevő állatok és az ellenük való védekezés*. Budapest, 2007. (Múzeumi állományvédelmi füzetek, 4.) – [1000 pld.]

2. 3. Állományvédelmi honlap

A programidőszak végére elkészült az állományvédelmi program honlapja (www.allomanyvedelem.hu). A tervezetthez képest lassabb ütemben megnyílt fórum már most is a praktikus információk tárháza. A programmal kapcsolatos tudnivalók, dokumentumok, publikációk hozzáférhetővé tétele mellett rovatai kiterjednek az anyagokkal és eszközökkel, a technológiákkal kapcsolatos ismeretekre, a szakirodalmi tájékoztatásra és a további tájékozódást szolgáló információkra (pl. linkek). A keres-kínál oldal a beszerzési lehetőségek ismertetésével hamarosan népszerű helyé válhat. A fórumként működő honlap várhatóan hatékony segítője lesz a gyakorlati munkának és a műtárgyvédelemmel kapcsolatos általános tájékozódásnak, tájékozottságnak.

3. Információs adatbázis

A program kezdetén indított, az azt megalapozó kérdőíves felmérés 2003–2004 folyamán teljessé vált az országos műtárgyállomány zömét kezelő országos és megyei múzeumokra vonatkozóan. Ezt követően 2006-ra elkészült a települési önkormányzati és az egyházi, alapítványi fenntartású intézmények, szakmúzeumok műtárgy-helyzetének felmérése is. A 163 kérdés segítségével részletesen feltárt állományvédelmi információk számítógépes rögzítése egy az adataiban az egész országra kiter-

jedő adatbázis kialakítását tette lehetővé. Ez az értékes háttéranyag a műtárgyvédelmi szakfelügyelet folyamatos munkájával kiegészülve alkalmas arra, hogy megalapozza a szükséges prevenciós lépések megtételét, s ennek nyomán a magyarországi múzeumi gyűjtemények állományvédelmi helyzete jelentősen javuljon, megteremtődjön a hosszú távú megőrzés garanciája.

NEHÉZSÉGEK, TOVÁBBLÉPÉSI IRÁNYOK

A stratégiai terv néhány pontja nem valósult meg, vagy a tervezettnél lassabb ütemben teljesült. Legnagyobb gondot a *források elégtelensége* jelentette. Az eredeti elképzeléshez és kormányzati szándékhoz képest a múzeumi állományvédelmi program pénzeszközei nem emelkedtek, sőt, az utolsó évben a kiindulási szintre estek vissza. Teljességgel elmaradt a fővárosi országos múzeumok közösen használt *központi raktárbázis*ának tervezése, előkészítése és megépítése. A stratégiai terv érthető módon erre javasolta a legnagyobb összeg beállítását. Ezt leszámítva – az utolsó év nélkül – is kevesebb jutott a program megvalósítására, mint ahogy azt a stratégia készítői javasolták. A 2003–2005 közötti időszakra végül kevesebb mint a tervezetben meghatározott összeg kétharmada állt rendelkezésre: 340 millió forint helyett 200 millió. A program minden eleme valamilyen szinten elindult a megvalósulás útján, de a tervezettnél kisebb összegek miatt az egyes programok csak arányosan teljesülhettek. Ez ugyanakkor a további tervezéshez (idő/rendelkezésre álló humán erőforrás/várható költségvetési támogatás) jó alapot szolgáltatathat. Gondot okozott, hogy a költségvetési intézmények az utóbbi időben nem használhatták fel a tárgyévben teljes költségvetésüket, hanem kötelező jelleggel tartalékolniuk kellett összegeket („maradványképzés”). Ez az éves tervek megvalósulását lelassította, a munkák ütemezését és a pénzügyi elszámolást megnehezítette. A múzeumi állományvédelmi program sikerességét érintő további, általánosabb jellegű körülmény, hogy *az állományvédelmi költségek fejezetén, vagy költségvetésen kívüli forrásból való bővítése nem valósult meg*. Nem is jött létre ennek feltételrendszere, illetve megfelelő technikája. Ilyen megoldásra azért lenne nagy szükség, hogy a múzeumok őrizte kulturális örökség fenntartásának és megőrzésének költségei a költségvetési megszorítások esetén se essenek vissza drasztikusan.

Az eredeti helyzetfelmérés és –elemzés időbeli elhúzódása és a források csökkenése, illetve a kapacitáshiány miatt *nem bővült a műtárgyvédelmi adatfelvétel* tematikai köre. Elmaradt, későbbre tolódott a múzeumi fényképállomány műtárgyvédelmi szempontú felmérése, valamint további, speciális műtárgytípusok (antropológiai gyűjtemények, a leletmentő feltárásokból származó régészeti anyag) országos helyzetének áttekintése. Ezek a módosulások befolyásolják a monitoringgal kapcsolatos terveket. Újabb adatfelvételekre a későbbiekben feltétlenül szükség lesz, de az eredetileg javasolt ötévenkénti ismételt vizsgálatot első ízben valamivel később indokolt elvégezni.

Az állományvédelmi program megindulása és első időszaka nagy lépés a múzeumi szemléletváltás irányába. Pozitív jel, hogy a támogatott intézmények, illetve a fenntartóik többnyire hozzájárultak az állományvédelmi kiadásokhoz. Több múzeumban (Békéscsaba, Veszprém, Szombathely) új múzeumi fejlesztések a műtárgyak biztonságát, védelmét szolgálják, amiben érzékelhető a központi állományvédelmi program hatása is. A jó és sikeres példák ösztönző befolyással bírnak. Nyilvánvaló, hogy a megelőző műtárgyvédelem felfogásának minél szélesebb körben való elterjesztése csak hosszabb távon érhető el. Az állományvédelmi bizottság nagy energiát fordított a műtárgyvédelmi felelősök, a restaurátorok továbbképzésére, szakanyagok kiadására. Elmaradt más múzeumi szakemberek (muzeológusok, kiállításrendezők) továbbképzés jellegű tájékoztatása. Szintén nem jutott idő arra, hogy megfelelő módszerrel az intézményvezetők megelőző állományvédelmi képzése megvalósuljon. Ezt a múzeumigazgatói értekezleteken tartott tájékoztatók, beszámolók nem tudták teljes mértékben pótolni. Ma a múzeumokban a műtárgyvédelemmel kapcsolatos ismeretek és felfogások terén nagy egyenetlenségek tapasztalhatók. A műtárgyakról való gondoskodás rendszerszemléletű programjának gyakorlati megvalósítását még kevés intézmény szervezeti felépítése, munkaszervezeti rendje teszi lehetővé, nem beszélve a szükséges vezetői és munkatársi ismeretek, elkötelezettségek állapotáról, mértékéről. A múzeumi állományvédelmi program *folytatását, sikerességét* csakis *az anyagi források biztosítása mellett a múzeumok munkatárainak és a szakmai szervezeteinek egyöntetű támogatása biztosíthatja.*

A múzeumi állományvédelmi program most lezárult 2003 és 2006 közötti első szakasza eredményes kísérlet a múzeumokban őrzött nemzeti kulturális örökség megőrzésének, állapotának javítása tekintetében. *A programot* a bevezető időszak eredményei és tapasztalatai fényében *folytatni kell*. Ennek megteremtődtek szakmai-szervezeti feltételei és keretei, kialakultak, meghonosodtak módszerei. A cél semmit nem változott. Így továbbra is bőven van tennivaló a magyarországi múzeumi műtárgyállomány *egészének* védelme, helyzetének számottevő és tartós javítása érdekében.

2007. július 25.

FEJŐS ZOLTÁN

Az Állományvédelmi Bizottság elnöke

TARTALOMJEGYZÉK

STRATÉGIA	3
1., 2. és 3. MŰTÁRGYVÉDELMI ÁLLAPOTFELMÉRÉS, ADATBÁZIS ÉS MONITORING	4
4. MÉRŐMŰSZER–PROGRAM	4
5. ÉPÜLETBIZTONSÁGI PROGRAM	4
6. és 7. CSOMAGOLÓ–, TÁROLÓ– ÉS VÉDŐANYAGOK, VALAMINT A RAKTÁRI TÁROLÓESZKÖZÖK PROGRAMJA	5
8. és 9. MÚZEUMÉPÜLETEK ÉS KÜLSŐ RAKTÁRAK SZIGETELÉSE, KLÍMÁJA	5
10. MODULRENDSZERŰ MŰTÁRGYTÁROLÓ BLOKKOK PROGRAMJA	6
11. ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSOK MŰTÁRGYVÉDELMI FELÜLVIZSGÁLATA ÉS FELÚJÍTÁSA	6
12. KÉPZÉS 1: MEGELŐZŐ MŰTÁRGYVÉDELEM	6
13. KÉPZÉS 2: A KIÁLLÍTÁSRENDEZÉS ÉS –ÖRZÉS MŰTÁRGYVÉDELMI ALAPELVEI	7
14. TÁJÉKOZTATÁSI ÉS INFORMÁCIÓS BÁZIS LÉTREHOZÁSA, MŰTÁRGYVÉDELMI HONLAP ÜZEMELTETÉSE	7
15. KÖZPONTI RAKTÁRBÁZIS ÉPÍTÉSE	7
FINANSZÍROZÁS	8
EREDMÉNYEK	8
1. TÁMOGATÁSOK, FEJLESZTÉSEK	9
1. 1. <i>Mérőműszerek</i>	11
1. 2. <i>Műtárgyvédelmi tárolórendszerek és –anyagok beszerzése</i>	11
1. 3. <i>A műtárgykörnyezetet javító berendezések</i>	11
1. 4. <i>Műtárgytároló helyiségek, modulrendszerű műtárgytároló blokkok kialakítása</i>	12
1. 5. <i>Kiállítások, raktárak biztonságvédelmének javítása</i>	12
1. 6. <i>Épületszigetelés</i>	12
2. MŰTÁRGYVÉDELMI FELELŐSÖK, INFORMÁCIÓCSERE, KOMMUNIKÁCIÓ	13
2. 1. <i>Képzés, továbbképzés</i>	13
2. 2. <i>Szakanyagok készítése, publikálása</i>	14
2. 3. <i>Állományvédelmi honlap</i>	14
3. INFORMÁCIÓS ADATBÁZIS	14
NEHÉZSÉGEK, TOVÁBBLÉPÉSI IRÁNYOK	15
1. ábra. A Múzeumi Állományvédelmi Program forrásai, 2003–2006	2
2. ábra. A támogatások területei	10
3. ábra. Az intézményeknek közvetlenül jutatott támogatások évenkénti összege és aránya az országos és a megyei múzeumi szervezetek szerint	10
4. ábra. Az intézményeknek közvetlenül jutatott összes támogatás összege és aránya az országos és a megyei múzeumi szervezetek szerint	10